

Türkiye’de Yayınlarla Dayalı Kuş Gözlemciliği ve Biliminin (Ornitoloji) Öznel Kronolojisi

Serhan Oksay¹

Ülkemizde kuş gözleminin, aslında gözlemden başka bir başka amaçla hareket eden kişilere, yani geleneksel olarak belirli yaban kuşlarının yakalanması, beslenmesi ve kuşçu kahvelerinde toplanılarak kuşların karşılıklı öttürülmesi veya uçurulması faaliyetleri ile ilgilenen “kuşçu” ve “atmacacı” olarak anılan kişilere dayandığını söyleyebiliriz².

Kuş Gözleminin bilimsel anlamda ortaya çıkması ise Cumhuriyetimizin kuruluşu ile ilişkilendirilir. Cumhuriyetin ilanı ve Atatürk’ün talimatı ile Milli Eğitim Bakanlığı bursu ile pek çok alanda eğitim görmek üzere yurt dışına gönderilen gençlerden, Saadet Ergene Almanya’da biyolog olarak yetişmiş ve 1939 yılında Türkiye’ye dönmüştür. İstanbul Üniversitesi, Fen Fakültesine, Zooloji asistanı olarak akademik yaşamına başlayan Dr. Saadet Ergene yine aynı fakültede ders vermekte olan zoolog Prof. Dr. Curt Kosswig’in etkisi ile kuşlarla ilgili çalışmaya başlamış ve 1945 yılında doçentlik çalışmasını da kuşlar üzerine yaparak bir Türk Biliminsanı tarafından ornitoloji konusunda yazılan ilk eseri vermiştir. Dr. Saadet Ergene'nin (daha sonra Prof.Dr. Saadet Bayramoğlu) 1945'te İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi tarafından yayınlanan Türkiye Kuşları adlı eseri Curt Kosswig'e ithaf edilmiştir.

Kosswig bu eserin önsözüne şunları yazmıştır: “Bugüne kadar Türkiye kuşları konusunda Türkçe yazılmış bir eser yoktu. Bundan dolayı Bayan Dr. Saadet Ergene'nin böyle bir eser meydana getirmek için sarf ettiği emeğini takdirle karşılarım. Kendisi zengin bir literatürden faydalanarak Türkiye'deki kuş türlerini, bunların önemli tanımlarını ve biyolojik özelliklerini bir araya toplamıştır. Ressam Cemil Aldısan'ın san'atkar elinden çıkmış olan kitabın resimleri, kuşlarla ilgili anlatımları tamamlayıcı niteliktedir. Resimli tanım anahtarları her ilgiliye yurdunun kuşlarını tanımak olanağını vermektedir.”³

Bu çalışmayı takiben üniversite merkezli çalışmalar çoğalmaya başlamış ve İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi öğretim üyelerinden Prof.Dr.E.Acun “Soyları Tükenme Tehlikesiyle Karşı Karşıya Gelmiş Gündüz Yırtıcı Kuşları”; Ege Üniversitesi Fen Fakültesi öğretim üyelerinden Doç.Dr. İ Baran ve İ.Yılmaz'ın “Ornitoloji Dersleri” isimli yayınları çıkmıştır.

Zamanla özel yayınevleri de konuya ilgi göstermiş, 1967 yılında Nihal Önal, F.E.Newing ile birlikte “Kuşlar ve Yaşayışları” (Arkın Kitapevi) ve 1972 yılında Belkıs Balpınar Acar, “Kuşlarımız” (Redhouse Yayınevi) kitaplarını yayınlamışlardır.

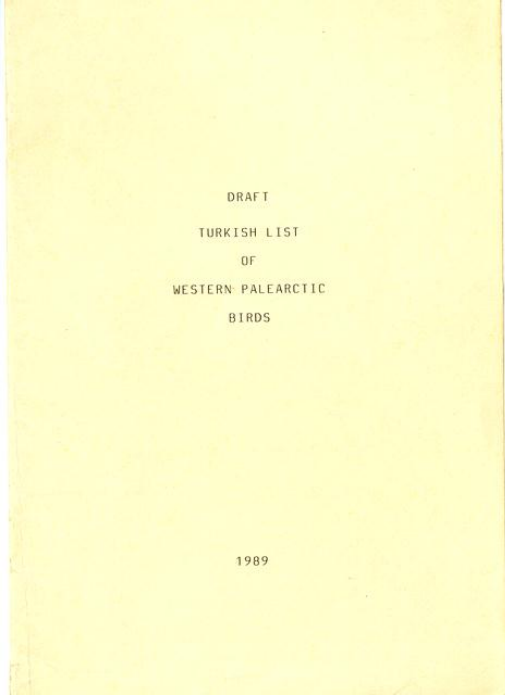
Benim kuşlara olan ilgim ise 1976 yılında başlamaktadır (bu hikayeyi “Kuş Gözlemcisinin Cep Kitabı”nın önsözünde kısaca anlattım); 1979 yılında TED Ankara Koleji Lisesinde okurken o zaman ODTÜ öğrencisi olan Can Bilgin kuşlarla ilgilendiğimi duyarak ziyaretime gelmiş ve tanışıp Kurtuluş Parkında ilk kuş sohbetimizi yapmıştık. 1980’li yıllarda kuş gözlemciliğine olan ilgi artmaya başlamış ve Kerem Ali Boyla, Uygur Özesmi, Cem Kıraç gibi isimler Ankara’dan; Murat Yarar, Gernant Magnin gibi isimler İstanbul’dan; Mehmet

¹ Doç.Dr.; Kadir Has Üniversitesi Öğretim Üyesi, Kıtalararası Kuş Göçlerini İzleme Derneği Başkanı

² <http://www.selimsomcag.org/tr/articles.asp?ID=79>

³ <http://egefish.ege.edu.tr/Kosswig/onsozler.html>

Sıkı, Güven Eken İzmir'den; Sancar Barış Samsun'dan kuş gözlemcisi olarak duyulmaya başlamıştı⁴.

1981 yılında yine ilk kuş gözlemcilerinden Selim Somçağ “Observations from Lake Manyas⁵” ve “Autumn Migration over the Bosphorus⁶” isimli makalelerini Ornithological Society of the Middle East Bulletin’in 6.sayısında yayınlamıştır. Benim bu değerli doğasever ile tanışmam ancak ileriki yıllarda mümkün olabilmıştır.

1985 yılına geldiğimizde Orman Yüksek Mühendisleri merhum Hasan Asmaz ve Nihat Turan ile tanışıp, Türkiye Tabiatını Koruma Derneği’ne (TTKD) Genel Sekreter olmamla birlikte onların değerli desteği ile ilk kez bir sivil toplum örgütü bünyesinde “Ornitoloji Birimi”ni kurdum. Bu çatı altında yaptığım ilk iş 1989 yılında İngilizce olarak “Draft Turkish List of Western Palearctic Birds⁷” isimli 1010 tür kuşun Türkçe ismini içeren kitapçığı yayınlamak olmuştur (Bkn. Resim 1). Anılan listenin bir bölümü halen www.serhanoksay.com

adresinde yayındadır.

Daha sonra TTKD Bilim ve Danışma Kurulu Başkanı, Hacettepe Üniversitesi öğretim üyesi Prof.Dr.İlhami Kızıroğlu’nun yayına hazırladığı “The Birds of Türkiye (Species List in Red Data Book 1993)” isimli çalışmayı derneğin 20 numaralı yayını olarak basıp ve dağıttık.

Prof. Kızıroğlu, 1987 yılında altyapı çalışmalarını tamamladığı “Türkiye Kuşları” isimli eserini 1989 yılında Orman Genel Müdürlüğü (OGM) yayını olarak çıkarmıştır. Nihat Turan ise bundan kısa süre sonra (1990 yılında) yine OGM yayını olarak Türkiye’nin Av ve Yaban Hayvanları serisinden ikinci kitabını “Kuşlar” adıyla çıkardı. Bu yayında 56 renkli tabloda 421 tür kuş tanımlanmıştır.

1989 yılı aynı zamanda yine Nihat Turan önderliğinde ve Sühendan Karauz (Kıraç)’ın çok değerli arazi çalışması katkılarıyla “Türkiye’nin Sulak Alanları” isimli kitap Türkiye Çevre Vakfı tarafından yayınlanmıştır. Bu kitap 420 tür kuşun 70 sulak alandaki varlığını tesbit etmiştir. Aynı yıl Asaf Ertan, Aygün Kılıç ve Max Kasperek 78 alanı kapsayan “Türkiye’nin Önemli Kuş Alanları” kitabını ve Prof.Y Dönmez, Prof.D. Kantarcı ve Dr. K.Alpınar’ın katkıları ile (Can Bilgin ve Reşit Akçakya’nın Türkçe kuş isimlerini listesini kullanarak) Doğal Hayatı Koruma Derneği (DHKD) ve International Council for Bird Preservation işbirliği ile yayınlamışlardır. DHKD 1997 yılında bu çalışmayı 97 alanı kapsayacak şekilde Murat Yarar ve Gernat Magnin katkısıyla genişleterek aynı isimle yayınlamıştır. Anılan ÖKA çalışması 2004 yılında Dicle Tuba Kılıç ve Güven Eken katkılarıyla Doğa Derneği tarafından güncellenmiştir.

⁴ http://www.turkiyedogasi.org/dmdocuments/k_g_tarihcesi.pdf

⁵ Manyas Gölü Gözlemleri

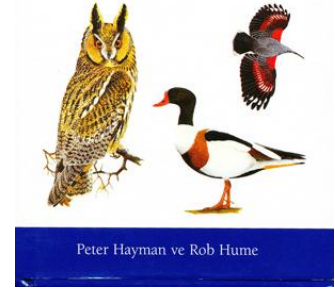
⁶ Boğaziçinde Sonbahar Göçü

⁷ Batı Palearktık Bölgesinin Türkçe Kuş İsimleri Taslağı

4-5 Kasım 1995 tarihlerinde değerli doğa ve kuş dostu Dr.Can Bilgin'in girişimiyle ODTÜ Biyoloji bölümünde o güne kadar Türkçe kuş isimleri listesi hazırlamış olan ben, Sancar Barış, Asaf Ertan ve Güven Eken ile bir araya gelerek 436 türün Türkçe isimleri hakkında uzlaşma sağlamıştır (bu toplantıya Kerem A.Boyla da katılmıştır). Söz konusu liste 1996 yılında Doğal Hayatı Koruma Derneği tarafından basılarak (Türkçe Kuş isimleri Listesi) ornitoloji literatürümüzde standartlaşma sağlanmıştır. Anılan toplantı sonrasında ilk kez sadece kuşlar üzerinde çalışan bir dernek kurma fikri ortaya atılmış daha sonra Can Bilgin 1998 yılında Kuş Araştırmaları Derneği'nin kuruluşuna öncülük ederek bu mutluluğu ilk tadanlardan olmuştur.

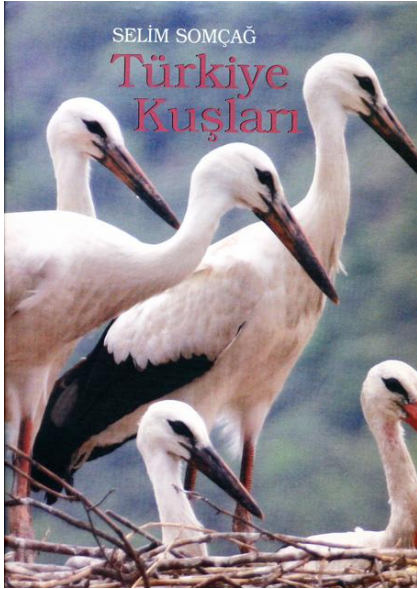

1999 yılına geldiğimizde Kerem Ali Boyla, H.Heinzel, R.Fitter ve J.Paslow tarafından hazırlanan yayını Türkçemize çevirip uyarlayarak Doğal Hayatı Koruma Derneği desteğiyle ilk çağcıl arazi kılavuzunu yayınlamıştır. "Türkiye ve Avrupa'nın Kuşları" isimli bu kılavuz 3000 den fazla renkli çizim içermektedir. 2000 yılında ise Asaf Ertan Türkiye'yi Kuşlarla Gezelim adlı yayını hazırlamıştır.

2005 yılında değerli doğasever dostum sevgili Cavit Bilen'in yayın haklarını satın aldığı, P.Hayman ve R.Hume'un hazırladığı "Kuş Gözlemcisinin Cep Kitabı" (Bkn. Resim 2) Beyser Semizoğlu çevirisi ve Dr. Kazım Çapacı'nın uyarlamasıyla yayınlanmıştır.

Son olarak 2006 yılında değerli dostum ve Türkiye'nin ilk kuş gözlemcilerinden Dr. Selim Somçağ'ın yazarı olduğu ve benim fotoğraflarımla katkıda bulunduğum "Türkiye Kuşları"

(Bkn. Resim 3) isimli fotoğraflı kitaptan bahsetmek istiyorum. Türkiye Kuşları, ülkemizde yaşayan kuş türlerinden 92 tanesini 75 başlık altında fotoğraflarla tanıtmıştır. Selim Somçağ bu eserde tarih boyunca Türklerin kuşlarla ilişkisini kuşların kültürümüzdeki yerini inceleyerek özgün bir yapıt ortaya koymuştur.

Bu kısa kronolojide çalışmamın başlığında da belirtildiği üzere ülkemizde kuş gözlemi ve ornitoloji alanında bana göre mihenk taşı sayılabilecek yapıtlara ve bu süreçte tanımış olduğum kişilere yer verdim. Bu sırada isimlerini ve eserlerini saymayı atlamış olduğum değerli kuş dostları olabilir, onlardan şimdiden özür dilerim. Dilerim bu çalışma ileride genişletilerek eksiksiz bir kronolojik dizin haline getirilir ve emek verip onurlandırılmayan kimse kalmaz.

Bol kuşlu günler dileğiyle..

Tarabya, İstanbul 20 Mayıs 2009, 22 sene önce bugün doğan oğlum doğa dostu R.Güneş Oksay'a ithafen.